

Володимир Грабовський

ВІРКО БАЛЕЙ — «УКРАЇНСЬКИЙ ОРФЕЙ АМЕРИКИ»

У радянські часи етнічний українець з Америки допомагав реформувати київське музичне життя, продюсував закордонні виконання та записи творів сучасних українських композиторів. Балеї є успішним діячем американської музичної культури в різних її відгалуженнях — диригування симфонічним оркестром, концертно-виконавська діяльність, музикологія, педагогіка, — але й не менш продуктивним трудівником на ниві українського музичного мистецтва. Ви можете здивуватися: Лас-Вегас і українська музика? Так-так, і нічого дивного тут немає. Бо Вірко (Вірослав) Балеї, якому виповнився 71 рік, народився на Львівщині до початку Другої світової війни. Його родина змушена була емігрувати на Захід. Спочатку вони опинилися в Німеччині, а потім — у США. Батько Вірка — Петро Балеї, відомий громадський діяч, політолог і публіцист, автор блискучого дослідження про нашу недавню епоху: «Обезвласнене суспільство. Марксизм: утопія в теорії й терор у практиці».

У передвоєнні роки в Західній Україні (в умовах Польської держави) у царині музичної освіти було здійснено плідний експеримент: розгорнено систему музичного виховання під егідою Вищого музичного інституту ім. Лисенка, яка у вигляді філій проводила активну творчу діяльність чи не у всіх містах і містечках регіону. Учні й соратники Людкевича і Барвінського, опинившись в США, у 1950-х роках організували УМІА — Український музичний інститут Америки, який ось уже 50 років продовжує плідно працювати. Філії УМІ Америки (Нью-Йорк, Детройт, Філадельфія, Пасейк, Баффало) можна порівняти з історичними філіями ВМІ ім. Лисенка — Львів, Стрий, Дрогобич, Перемишль, Коломия, Станиславів, Тернопіль... Річ у тім, що Вірко Балеї розпочав свої музичні студії в одній із шкіл УМІ. Там і отримав якісні й повні основи «високої» музичної культури, в якій знайшлося місце й для рідного українського музичного мистецтва та для здобутків світової класики. Це вже пізніше Балеї, удосконалюючись, завершує студії в інших вищих мистецьких навчальних закладах США (консерваторія в Лос-Анджелесі), бере уроки з композиції, фортеп'яно та диригентури у видатних педагогів (Р. Савицький, Р. Левіна, М.-Х. Регер, В. ван дер Берг та ін.).

Треба зазначити, що Вірка Балея ніколи не покидало почуття своєї причетності до української культури, але в якийсь момент цього виявилось замало. Тому й постала перед ним низка питань — а що там коїться в царині музики за «залізною завісою»? Хто продовжує традиції талановитих українських композиторів, які змушені були творити в умовах цупких об'ємів соціалістичного реалізму й т. п.? Чутливого до авангардистських тенденцій світової музики ХХ сторіччя, його особливо цікавила спадщина Бориса Лятошинського та його послідовників. Пошуки та сподівання дали перші результати: виявилось, що Лятошинський виховав цілу плеяду талановитих молодих композиторів, які вже згодом увійшли в історію української та світової музичної культури під назвою шістдесятників: Леонід Грабовський, Валентин Сильвестров, Віталій Годзяцький, Володимир Губа, Володимир Загорцев та інші.

Вірко Балея через океан знайомився з творцями нової української музики, активно листувався, підтримував нових друзів, сприяв виконанню музики молодих українських композиторів у Європі, США. А згодом ця діяльність розгорнулася ще в ширшому, але закономірному напрямі: на запрошення Балея у США вперше змогли побувати й продемонструвати бодай частину своєї незаангажованої творчості окремі наші композитори.

Чи всі знають сьогодні, що за радянських часів приїхати до України зі США, Канади тоді можна було лише через Москву? І відповідно — у зворотному напрямі. З кінця 1980-х приїзди Балея в Україну спершу здійснювалися через творчі стосунки з деякими російськими музикантами. Саме тоді з'являється розгорнена стаття Вірка Балея про сучасну українську музику в англomовному часописі *Soviet Ukrainian Affairs* (Лондон, 1988) під назвою *Orpheus Unleashed* («Орфей розкутий»). 1994-го цю статтю було опубліковано українською мовою в журналі «Сучасність»:

«Кожен український композитор (так само, як історіограф) мусить спершу включитися в процес, а тоді стати на опір гніту української історії. Бо, на превеликий жаль, уявлення українців про власну культуру надто подібні до того спрощеного образу, який їм одні накидають ззовні, а другі підтримують із середини...».

До речі, вперше про Балея на широких просторах СРСР дізналися зі статті Леоніда Грабовського, яку було опубліковано в часописі «Музыкальная жизнь», — у піднесеному тоні автор розповів про Вірка Балея як про багатогранну творчу особистість. У диригентурі він пройшов шлях від диригента оркестрів 52-ї, потім 84-ї армії США до диригента і музичного директора симфонічного та камерного оркестрів Лас-Вегаса. Як гостьовий диригент, неодноразово стояв за пультом у Москві, Санкт-Петербурзі, Києві, Львові, Мехіко. Як музикознавець, є автором ряду публікацій з авангардної музики, в тому числі — й української та радянської загалом. Читав лекції в університетах Гарварда, Єля та ін., автор ряду статей до енциклопедії *New Grove Dictionary*. Ще однією рисою Балея є виразні організаторські здібності, які часом виходять за межі музики: крім того, що йому вдалося здійснити низку аудіозаписів з багатьма оркестрами, зокрема, зі славною «Київською камератою», він виявив себе як організатор величних мистецьких заходів. Відомий нині Міжнародний фестиваль «Київ Музик Фест» 1990 року разом із

Іваном Карабицем створив саме В. Балей. Тут же варто додати й ряд авторських концертів у США та Канаді українських композиторів, продюсером яких теж довелося бути саме йому.

Значне місце в діяльності Вірка Балея займає композиторська творчість: він є автором чудових творів, у яких виразно відлунує українська нота (наприклад, опера «Голод» за лібрето Б. Бойчука чи Думка-монолог для оркестру, присвячена А. Веделю), які перегукуються із принципами неофольклоризму. Як сучасний автор, добре обізнаний із авангардовими традиціями світу, він не міг уникнути їх у своїй творчості, тому в нього є чимало творів, що ніби перегукуються з опусами славетних авангардистів, — вокальні цикли, твори для різноманітних камерних складів, концерти для різних інструментів тощо (це вже відлуння постмодернізму). Успішно попрацював і в жанрі музики до українських фільмів: автор музики до стрічок режисера Ю. Ілленка «Лебедине озеро: Зона» (водночас і продюсер фільму) та «Легенда про гетьмана Мазепу».

До 70-річя Вірка Балея відбулася серія творчих звітів майстра в Нью-Йорку. Під промовистою назвою *Illuminating Ukraine: Virko Baley & The Avant-Garde* пройшли авторські концерти за участю камерного ансамблю *Continuum*. Лунали твори Балея — *Palm of Hand* (для кларнета, скрипки і фортеп'яно), *Song Without Words* (для віолончелі та фортеп'яно), *Dance Without Words* (для кларнета і фортеп'яно) й *Klytemnestra* (для мецо-сопрано, кларнета, скрипки, віолончелі та фортеп'яно). Перші два твори виконувалися вперше, два наступні — нью-йоркські прем'єри. Крім того, прозвучали Соната № 4 для фортеп'яно передчасно померлого Валентина Бібка (1940–2003); Глас II для бас-кларнета Леоніда Грабовського; музика для кларнета, віолончелі, фортеп'яно наймолодшого у цій програмі українського композитора Олександра Щетинського та «Епіграфія» для альту і фортеп'яно Валентина Сильвестрова. Виконавцями у цих концертах були Рашель Келовей — мецо-сопрано, Моран Кац — кларнет, Дейвід Грешен — бас-кларнет, Том Чіу — скрипка, Стефані Гріфін — альт, Клір Браянт — віолончель, Шерил Зельцер — фортеп'яно і Джоель Закс — фортеп'яно, диригування...

На початку 90-х років Вірко Балей був частим гостем в Україні: більшість музичних фестивалів Києва, Львова (деякі ним започатковані) важко було б собі уявити без його активної участі в ролі п'яніста, диригента чи успішного менеджера. Статна фігура маестро — завше заклопотаного, але незмінно доброзичливого та уважного, виразно виринає в пам'яті. Критики називають маестро «український Орфей з Америки»; Вірко Балей — лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка, удостоєний цієї нагороди 1996 року першим серед американців, і сьогодні він продовжує багато робити для утвердження української культури у світі.

*Передрук за згодою автора з „Українського слова”
(Чикаго, 2012/13, 29 березня).*

